

Oh Sa mu noormehejutustus, kui pagana armas Sa ikkagi oled!

Peedu Saar. Pascual. Tallinn: Pilgrim, 2018. 78 lk;

Peedu Saar. Mailased. Tallinn: Paradiis, 2019. 182 lk.

Tekkinud on uus autor, kes kirjutab väikesi, isikupärase joonega, just nagu vanamoelisi jutustusi noortest meestest – nõnda võiks iseloomustada Peedu Saare sisenemist eesti kirjandusse. 2018. aastal ilmus tema debüüt „Pascual”, 2019. aastal „Mailased”. Lugude iseloomustamiseks on lugejad-arvustajad kasutanud sõna *dekadentlik*, „Mailasi” on võrreldud Oskar Lutsu ja A. H. Tammsaare jutustustega. „Pascuali” kohta on Peeter Sauter arvanud, et register pole päris sama mis „Ekke Mooris” ja „Toomas Niper-naadis”,¹ aga „Mailasi” lugedes tuleb Gailitki vägisi meelde, kui peategelane hakkab üha sagedamini põgenema linnast maale, kus kahlab hilissuvises heinas ja peab lühikesi tähenduslikke vestlusi kummaliste naistegelastega üksikutes majades. (Ei, „Mailastes” ei ole tegu millegi erootilisega – need episoodilised naistegelased on enamasti vanemapoolsed kodumajutuse pakkujad –, aga üks Niper-naadigi puhul püütakse ju teha nägu, et see ei ole põhiline.)

Konkreetsemalt jutustab „Mailastes” oma lugu peategelane, kes on parasjagu põgenenud uusaastaks maale vanematekoju maja valvama ja koera-kassi hoidma, õieti aga haavu lakkuma. Jutustuse adresseerib ta kellelegi Veronicele, kelle poole pöördub tundeliselt, lembivalt, teda suurtäheliselt Sinatades. Jutustaja mälestused

algavad kaugemalt, koolipõlvest, ja keerutavad algul ümber väheke salapärase surmajuhtumite: alles hiljaaegu on autoga Emajõkke sõitnud kunagine klassivend Mart, kooli ajal on aga avariis õnnetult surma saanud klassiõde L. Lõpuks jõuab jutt Veronica eneseni, lummava noorukese tütarlapseni kuumas suves, kes peategelast jäagitult veetleb, ent kellega armulugu ei alga ega alga. Õnnetult armunud noormees hulgub nagu palavikust aetuna ringi esialgu lootusega Veronicat leida, siis aga juba lootusega teda unustada.

Saare lugudes on tööpoolest midagi vanamoelist, maneerlikku. Suuremas osas on see kindlasti teadlik efekt, ta ei põlga ära selliseid võtteid nagu „leitud käsikiri” või juba nimetatud suurtäheline pöördumine poolkujutusliku armastatu poole. „Pascualis” kirjeldab minategelane arhaiseerivas võtmes näiteks oma päritolu: „Kasvasin väikeses külas, kus päiksetõusu poole jääb soo; sinna suunda, kuhu päike ja päev tavaliselt kaovad, jääb soo, ja ka põhja poole jääb soo. Ainult lõunakaares on suur jõgi.” (Lk 23) „Mailastes” jällegi iseloomustab jutustaja ennast ameti poolest kroonikuna, kes korjab lilli ja liblikaid. Lugeja saab kirjeldustest kergesti aru, et tegu on täiesti tänapäevase taimenäidiseid koguva botaanikuga, aga kasutusele jääb armas, jällegi arhaiseeriv märksõna.

Vana- ja uuepärase teadlik segamine on viljakas kirjanduslik võte, viimasest ajast tuleb meelde noor iiri kirjanik Sally Rooney, kes oma XXI sajandi olustikku kirjeldavates romaanides näiteks paigutab kiriromaanilikke arutelusid interneti vestlusprogrammidesse, seda ilmse naudivinguga ja väga loomulikult. Niiviisi võib saada väga erineva meki ja kangusega kokteile. Saare raamatutes on tulemuks mahe minevikuline romantika. Need mõjuvad natuke nagu seepiatoonis pildid saja aasta tagant, peal ilusates riietes ilusad inimesed, kes jätavad millegipärast tõsiselt

¹ P. Sauter, Lugude taastulek. – Sirp 26. X 2018.

võetavama mulje kui meie siin ja praegu. Näiteks ootab „Mailaste” minajutustaja armastatult tekstisõnumit kuidagi väga samamoodi nagu noor aadlimees teenrit kandikuga, millel lebab värske post. Siin ei ole märkigi sellest, nagu võtaks digitaalne suhtlus pideva närvliku kohalolekusunni kuju.

Mingis mõttes kõige vanamoelisem on võib-olla peategelane ise – noormees, kes julgelt otsib endale elu ja kohta. Jah, ta on pigem unistaja ja uitaja kui tüüpiline kangelane, aga ikkagi tegus ja terviklik, mitte fragmenteeruv teadvus, vaid tegelane, kelle selja taha lugeja astuda julgeb. Tema põhi- vajadused on lihtsad ja arusaadavad – töö, sõbrad, armastus –, püüe neid rahuldada on põimitud ilusaks, igihaljaks, vastupandamatuks looks. See on pagana armas! Saare kaht raamatut kõrvutades hakkab silma praktilise töö romantiseerimine: kui „Mailaste” noormees korjab aasadelt lilli ja liblikaid, siis „Pascuali” oma hakib restoranides kala ja köögivilju, nii et soomustest moodustub tema kehale otsekui rüütli rõngassärk ja kalade väiksed südamed kogunevad aknalauale pikka rivvi (lk 24). Samas ei võrsu elu mõte tööst enesest, see on pigem taust vaevas uitamisele läbi linnade või üle väljade. Kui „Mailastes” mõõdetakse Tartut ehk T linna ning teisi Eesti nurki, siis „Pascuali” noormees hulgub võõras linnas Londonis (ja meenutab seetõttu veidi rohkem flanööri).

Sellist arhetüüpset noormehejutustust kritiseerides on „Mailaste” küsimuses teineteisele peaaegu et sõbralikult käe ulatanud kaks ootamatut liitlast. Alvar Loog leiab, et tekst on nooruslikult naiivne ja tüütult sentimentaalne,² Keiu Virro osutab feministlikus võtmes Saare naisekujutuse üheülbalisusele,³ mis õieti võrsub sellest-

² A. Loog, Noorus on ilge aeg, noorus ei tule iial... – Postimees 12. III 2020.

³ K. Virro, „Mailaste” iseloomuga Tartu ja iseloomuta naised. – Eesti Päevaleht 9. I 2020.

samast sentimentalistlikust traditsioonist. (Olgu siiski öeldud, et Loogi kokkuvõttev hinnang teosele on negatiivne, Virro oma positiivne.) Etteheited on omamoodi õigustatud, raske on vaielda – vastavad elemendid on tekstis kindlasti olemas, läbi tuleb töötada arvestatav annus paisutusi, nii keelelisi kui ka sisulisi. Armastatu nimigi pole mitte maailmast eest leitud, vaid talle pandud äärmiselt romantilistel kaalutlustel: *Veronica* tähistab mailaste sugukonda ja just mailased sinetasid Toomemäe trepi kõrval tookord, kui minategelane tütarlast esimest korda kohtas.

Neile elementidele leidub aga ka vastu- kaal, Saar keerab sellele kõigele ikkagi vindi peale. Ilmselt sõltub lugejast, kuhu osuti lõpuks pidama jääb. Minul on raske „Mailasi” pidada tõsimeeli „enesehaletsusega eputamiseks”, nagu Loog ütleb, kui kuulen tekstis selget iroonilist nooti. Samamoodi on loo teemaks just nimelt see, kuidas jutustaja enesele armastatu välja mõtleb – seda ei annaks kuidagi kirjeldada realistliku, mitmekülgse naisekujutuse toel. Riskides välja rääkida, „mis juhtub”, ja rikkudes kellegi lugemiselamuse: vähemasti üks kogu raamatu puante on minategelase taipamine, et nüüd on temast saanud tobedalt verinoore tütarlapse järele õhkav kümme- kond aastat vanem meesterahvas, niisama- sugune, nagu käis kooli ajal sabas klassiõde L-il. See on tore lahendus, mis seob kokku noorusmälestused ja Veronica-suve ning mida toestavad veel paar kõrvalliini. Nood rõhutavad samuti seda, kui erinevasse valgusse võivad situatsioonid inimesi asetada, kuidas me isegi võime uues olukorras asju hoopis teisiti nägema hakata. Rohkem kui noorusel räägib jutustus „Mailased” kokkuvõttes nooruse lõppemisest. (Täien- davalts kahtlustan, et Tallinna arvustajates aktiveerib magusa nostalgia juba tõsiasia, et loo tegevus toimub Tartus.)

Samal ajal on tõsi, et igaühel on omad päästikud: minu feministlikku närvi

kõditavad hoolimatud voodistseenid nii „Pascualis” kui ka „Mailastes”. Kui viimases esineb lihtsalt üsna jõhkralt kirjeldatud, tunneteta armuepisood, siis „Pascuali” peategelane on vahekorras magava purjus naisterahvaga, mis tänapäeva mõistes on vägistamine. Kirjanduslikult on muidugi kõik korrektne selles mõttes, et kirjelduste jõhkruks on teadlik ja autor küllap ongi tahtnud edasi anda peategelase ebameeldivat käitumist. Kripeldama hakkab peamiselt see, et kahe jutustuse põhjal otsustades tundub hoolimatu seks olevat paratamatu aste noore mehe arenguteel, või vähemalt magus süžeealine episood, mis lausa kutsub end kirjeldama. Eks see osutabki eriti selgesti, et kaks jutustust on eri versioonid sellest samast loost, mida olevat võimeline omaenese elu najal kirjutama igäiks.

Seevastu stilistiliselt proovib Saar mitmekesisemaid suundi ja siinkohal võib rõõmsalt tõdeda, et täppi läheb kindlasti rohkem kui „igäihel”. „Pascuali” stiil sihiv ilusa, hoolega kujundatud loo jutustamise poole. Domineerib jutustaja tunnetatud distants kunagi ammu toimunud sündmustest, mida kirjeldatakse napilt, kiretult, alles tagantjärele nähtavaks muutunud skeeme välja joonistades. „Mailastes” leidub sugameid ka sellest lähenemisest, kuid tihti on register vastupidine, kõik on väga emotsionaalne, sageli viibitakse jäägitult ja läbini sündmuste keskel. Tundeliste hüüatuste, otseste pöördumiste ja hüüumärgistatud õhkamiste esimene tulem on tõepoolest paks sentimentaalsus, nagu juba jutuks oli. Aga see pole kõik. Lisaks sellele märgivad pöördumised ja hüüumärgid rõhutatud kõnekeelsust. Saar proovibki siin järele ka teisi kõnekeelsusi, näiteks lauseid, mis aina jätkuvad ja jätkuvad, kuna üksteise otsa lükitakse kas sulgudes või üha uute ja uute komade järel täpsustusi või kõrvalepõikeid. Aeg-ajalt on sellel hoopis koomiline mõju. Loo alguses, mis ilmus katkendina ajakirjas Värske Rõhk, leiab tegevus ühtlasi aset maal

– see teema ning laad tõi esialgu meelde Janar Ala, eriti kuna autor on pidanud vajalikuks sulgudes rõhutada kanade⁴ kohalviibimist. Teksti domineeriv toon see siiski pole. Stiilikatsetuste vahel kohtab ka osavaid tähelepanekuid, häid kirjanduslikke metafoore ja nende edasiarendusi, nagu näiteks järgnevas kirjelduses:

„Oli veidraid kodumajutuse tüüpi öömaju metsade ja soode keskel, lihtsalt ei kusagil, või suurte maanteed ääres, mis teenisid ligimese viletsuse pealt, sest teisisiti kui viimases hädas ükski neisse jalga ei tõsta. Sellistes tuli arvestada sotsiaalsete kohustustega, sest tulija võeti vastu nagu kauge sugulane, aga kas ka armastatud ja oodatud, ei võinud ette teada.” (Lk 144)

Need registrid muutuvad kohati küll kenitlevaks, kuid vahelduvad pigem heas rütmis ja proportsioonis ning see teeb Saarest kokkuvõttes paljulubava jutustaja. Ta annab hästi edasi nii paikade atmosfääri ja meeoleolu kui ka tegelasi ja stseene, ennekõike aga oskab selle kõik põimida tihedas järgnevusseoses narratiiviks, isegi kui eriti midagi põrutavat ei juhtu. (Levinud arusaama järgi loobki narratiivi see, et lugeja mingit põhjuslikku järgnevust tajub või ette kujutab.) Intervjuu autoriga paljastab, et mõlemad senised jutustused, kuigi ilmunud väikese vahega, on õigupoolest kirjutatud varem ja pikema aja jooksul.⁵ Saame näha, kuhu Saar edasi liigub: kas ta kaotab pärast neid noore (mees)uitaja loo variatsioone kirjutamise vastu huvi või satuvad need jutustused edaspidi viljaka autori noorpõlvkatsetuste lahtrisse. Kui viimast, siis hakatakse „Pascualist” ja „Mailastest” ilmtingimata avaldama kordustrukke alati paarisväljaandes.

JOHANNA ROSS

⁴ Vt J. Ala, Peremees ja kana. – Vikerkaar 2017, nr 12, lk 7–8.

⁵ P. Saar, P. Põldver, ...ega ma ei oska intervjuud anda. – Värske Rõhk 2020, nr 64, lk 65–66.